

СЕКЦІЯ 13		КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО
SECTION 13		CONSTITUTIONAL LAW, MUNICIPAL LAW, PUBLIC INTERNATIONAL LAW

Кричмарьова А. В.

студентка 2-го курсу економіко-правового факультету,
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Ольховик Л. А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ**

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата у лютому 2022 року, яка стала продовженням збройного конфлікту, що триває з 2014 року, спричинила найбільше в Європі внутрішнє переміщення населення. Станом на листопад 2025 року в Україні офіційно зареєстровано понад 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб, серед яких значну частку становлять діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Ця категорія громадян стикається з втратою житла, проблемами працевлаштування, обмеженим доступом до соціальних виплат, медичної допомоги та освіти.

Дослідженням різних аспектів цієї теми займалися Д. А. Селіхов, Т. О. Проценко, І. Наливайко, А. Солодько, Т. Доронюк, М. В. Кравченко.

Дана робота має на меті дослідити правове забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні з урахуванням сучасних викликів.

Внутрішньо переміщеною особою відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1, п. 1 ст. 1].

Правове забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні формується під сильним впливом міжнародних стандартів і розвивається через спеціальне національне законодавство, підзаконні акти та галузеві норми. Основоположним міжнародним документом, що регулює

права внутрішньо переміщених осіб, є Керівні принципи ООН щодо переміщення осіб всередині країни, ухвалені у 1998 році. Ці принципи визначають основні права ВПО та зобов'язання держав щодо їхнього захисту [2, с. 105]. Документ містить 30 принципів, які охоплюють захист від примусового переміщення, гуманітарну допомогу, недискримінаційний доступ до соціального захисту, житла, зайнятості, освіти, медичної допомоги, а також добровільне, безпечне та гідне повернення чи переселення з обов'язковою компенсацією втраченого майна. Україна офіційно визнала ці принципи у 2014–2015 роках, вони активно застосовуються Конституційним Судом, Верховним Судом та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини для тлумачення національного законодавства та заповнення його прогалин.

Спеціальне законодавство представлене Законом «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Цей закон визначає правовий статус ВПО, їхні права та обов'язки, а також заходи, які держава повинна вживати для їхнього захисту. Відповідно до закону, внутрішньо переміщені особи мають право на отримання тимчасового житла, медичних послуг, соціальної допомоги, працевлаштування та освіти [3, с. 37–44]. Він також установлює принцип недискримінації за фактом переміщення, гарантує продовження виплат усіх соціальних допомог і пенсій без зміни місця реєстрації, створює механізм обліку ВПО та видачі довідки, яка є ключовим документом для доступу до всіх видів підтримки. Закон зобов'язує державу сприяти реінтеграції переселенців, забезпечувати захист від примусового повернення в небезпечні регіони та надавати компенсації за втрачене майно, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема Керівним принципам ООН щодо внутрішнього переміщення. У чинній редакції станом на 2025 рік закон доповнено нормами про цифровізацію процедур та посилення житлових гарантій, що робить його основним інструментом реалізації соціального захисту мільйонів ВПО в умовах триваючої агресії.

Підзаконні акти Кабінету Міністрів України забезпечують практичну реалізацію закону. Облік ВПО та видача довідки регулюються постановою про облік внутрішньо переміщених осіб, якою оформлення переведено переважно в електронну форму через портал «Дія» з автоматичною верифікацією. Щомісячна допомога на проживання призначається постановою про виплати ВПО (3200 грн на дитину або особу з інвалідністю, 2000 грн на інших). Житлове забезпечення підтримується постановою про субсидію на оренду житла та компенсацію витрат громадянам, які безоплатно розміщують переселенців [4, п. 1]. Окремо діє програма «Прихисток», що передбачає виплати власникам житла за кожен день розміщення ВПО, а також програма «єВідновлення», яка дозволяє отримувати компенсації за знищене чи пошкоджене майно у формі

сертифікатів на нове житло. Ці акти постійно оновлюються, адаптуючись до воєнного стану та потреб понад 4,6 мільйона зареєстрованих переселенців, і значно спрощують доступ до допомоги завдяки цифровізації процедур, автоматичній верифікації та зменшенню адміністративного тиску.

Галузеве законодавство доповнює спеціальне регулювання. У сфері працевлаштування Закон «Про зайнятість населення» відносить ВПО до категорії з додатковими гарантіями: встановлює квоти на робочі місця для роботодавців і компенсує витрати на оплату праці переселенців [5]. Закон «Про освіту» гарантує дітям ВПО доступ до дошкільної, шкільної та вищої освіти без дискримінації. Медична допомога надається на рівних умовах згідно з Основами законодавства України про охорону здоров'я, з пріоритетом для вразливих категорій ВПО [6]. Пенсійне забезпечення та соціальні виплати регулюються Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Законом «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», що гарантують ВПО продовження всіх належних виплат незалежно від зміни місця проживання та фактичного перебування [7, 8]. Таким чином, галузеве законодавство створює додатковий рівень захисту, забезпечуючи реальну рівність ВПО з іншими громадянами в ключових соціальних сферах та сприяючи їх швидкій економічній і соціальній інтеграції.

Отже, правове забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні ґрунтується на міжнародних стандартах та спеціальному національному законодавстві, реалізується через підзаконні акти Кабінету Міністрів України і галузеві норми, і спрямоване на гарантування рівного доступу ВПО до житла, соціальних виплат, медичної допомоги, освіти та працевлаштування. Завдяки постійному оновленню система дозволяє мільйонам переселенців ефективно інтегруватися в нові громади навіть в умовах воєнного стану, хоча для повного подолання проблем фінансування довгострокового житла та компенсацій за втрачене майно потрібні подальші вдосконалення. Саме вдосконалення правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є ключовим завданням держави в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Список літератури:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
2. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 1 (84). С. 103–107. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4e42bac-dd7a-4978-bfc0-9773f5008d33/content>

3. Проценко Т.О. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Наука і правоохорона. 2016. № 4 (34). С. 37–44.

4. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання субсидії на оплату вартості або частини вартості найму (оренди) житлового приміщення та компенсації частини податку на доходи фізичних осіб та військового збору: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2024 р. № 1225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2024-%D0%BF#Text>

5. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

6. Про освіту: Закон України від 5 липня 2016 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

7. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

8. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18 травня 2017 року № 1727-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-19#Text>